

УДК 342.951

Надія КУДЕРСЬКА

кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри управління
суспільним розвитком Національ-
ної академії державного управлін-
ня при Президентіві України

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Розглянуто передумови становлення та формування відносин держави і громадянського суспільства, проаналізовано теоретико-методологічні засади їх розвитку, визначено можливості та механізми ефективного функціонування і взаємодії цих суб'єктів соціального та політичного процесів.

Рассмотрены предпосылки становления и формирования взаимоотношений государства и гражданского общества, проанализированы теоретико-методологические основы их развития, определены возможности и механизмы эффективного функционирования и взаимодействия этих субъектов социального и политического процессов.

Preconditions of becoming and forming of mutual relations between the state and civil society are considered; their theoretical and methodological principles are analyzed as the factors of community development; certain possibilities and ways of the successful functioning and co-operation of these basic subjects of social and political processes are determined for their further legal settlement.

Ключові слова: суспільний договір, громадянське суспільство, механізми трансформації суспільної системи, суспільний розвиток.

Ключевые слова: общественный договор, гражданское общество, механизмы трансформации общественной системы, общественное развитие.

Keywords: public agreement, civil society, ways of transformation of the society system, community development.

Актуальність теми цієї статті полягає в тому, що відносини держави та громадянського суспільства є найважливішим фактором суспільного розвитку, а аналіз їх сприяє пошуку можливостей та виробленню механізмів трансформації суспільної системи, її здатності до оновлення і розвитку для становлення повноцінного суспільства й ефективного функціонування та взаємодії цих суб'єктів соціального і політичного процесів.

У статті розглянуто проблему відмежованості в Україні державної влади від суспільства в цілому, браку задекларованих політико-правових принципів взаємодії владних органів та інститутів громадянського суспільства.

Питання відносин держави і громадянського суспільства, порівняльний аналіз світового та вітчизняного досвіду, різноманітні аспекти діяльності сучасних владних установ, формування громадянського суспільства тощо відображені в працях В. Бебика, В. Гвоздецького, А. Георгіци, Л. Горьового, Ю. Древаля, В. Журавського, О. Копиленка, Л. Кривенко, В. Литвина, М. Томенка, В. Трипольського, С. Рябова, В. Шамрай та ін. Різноманітні аспекти взаємодії гілок влади, втілення конституційних норм народо-владдя, оптимізація законодавчого процесу, етико-правові аспекти депутатської діяльності тощо є предметом досліджень відомих учених-юристів, зокрема О. Бандурки, В. Борденюка, Н. Грушанської, В. Денисова, Г. Журавльової, А. Зайця, В. Копейчикова, Н. Нижник, В. Опришка, В. Погорілка, О. Скакун, Ю. Тодики, Є. Тихонової, О. Федоренко, М. Цвіка, В. Шаповала, Ю. Шемшученка, О. Ющика та ін.

Тож завдання нашого дослідження – розглянути передумови становлення та формування відносин держави і громадянського суспільства, проаналізувати їх теоретико-методологічні засади як факторів суспільного розвитку; визначити можливості й механізми ефективного функціонування та взаємодії цих основних суб'єктів соціального і політичного процесів для їх подальшого правового врегулювання.

Досвід розвинених демократичних держав засвідчує, що саме партнерство владних органів держави та суспільства дозволяє домогтися більшої ефективності в багатьох сферах суспільного

життя – від реалізації соціальної політики до сфери державного управління.

Наприкінці XVI – в першій половині XVII століття в науці активно розвиваються теорії природного права та суспільного договору, розробниками яких були Г. Гроцій, Т. Гоббс, Б. Спіноза, Дж. Локк та ін.

Нідерландський юрист і політичний мислитель Г. Гроцій, один із засновників учення про природне право, у трактаті "Про право війни і миру. Три книги" зазначає, що люди на ранніх етапах були рівними та мали спільну власність, а для цього "природного" стану не були характерні держава та приватна власність. Проте згодом принципи справедливості було порушено, виникла ворожнеча, розпочалися війни. Для створення нормальних умов співжиття люди уклали суспільний договір і створили державу. Відповідно до нього держава – це "досконалий союз вільних людей, укладений заради дотримання права та загальної користі", в якому верховною є громадянська влада. За своїм соціальним змістом держава у трактуванні мислителя є угодою більшості проти меншості, союзом слабких і пригноблених проти сильних і могутніх.

Проблемам суспільства і держави приділяв увагу видатний голландський філософ і соціальний мислитель Б. Спіноза у працях "Богословсько-політичний трактат" (1670), "Етика" (1675), "Політичний трактат" (1677). Він обґрунтував ідею про невідчужувані права особи, серед яких право на життя та діяльність, свобода совісті та думки, свобода слова. Держава, на думку мислителя, є носієм природних прав усього населення, а основними її функціями він вважав такі: впорядкування релігійного життя; забезпечення недоторканності власності; поширення освіти; гарантування безперешкодної торгівлі; встановлення загальних правил поведінки; покарання правопорушників; вирішення конфліктів, які виникають між громадянами, тощо. Найкращою він вважав республікансько-демократичну форму держави.

Англійський філософ і політичний мислитель Т. Гоббс в основі теорії держави, викладеної у працях "Філософські основи вчення про громадянина" (1642), "Левіафан, або Матерія, форма і влада держави церковної та громадянської" (1651) поклав уявлення про

природу індивіда. Він вважав, що початкова рівність людей нівелюється під впливом егоїзму та спричиняє стан "війни всіх проти всіх". Намагаючись зберегти власне життя в умовах загальної війни та керуючись інстинктом самозахисту, частина людей погодилася обрати правителя чи керівний орган, який завдяки своїй владі над людьми міг би залагодити конфлікт. Суспільний договір, за вченням Т. Гоббса, полягав у тому, що індивіди передавали своє право на самоврядування одній авторитетній особі, яка у свою чергу брала на себе зобов'язання діяти, керуючись загальними інтересами. Для укладення суспільного договору необхідною була згода більшості, а меншість мала підкоритися їй. Об'єднана в такий спосіб сукупність людей формувала державу. Після укладення договору громадяни втрачали усі свої попередні права (крім тих, які суверен вирішував їм залишити), і вони не могли вже змінити встановлену форму правління. Громадяни не мали права на повстання, крім випадків, коли суверен не забезпечував підданим безпечного життя.

Учений розрізняв держави, що виникають унаслідок добровільної згоди громадян, і держави, які утворилися шляхом застосування фізичної сили. Він назвав три основні форми держави – монархію, аристократію, демократію. Найкращою, на його думку, є монархія, бо вона найповніше виражає і реалізовує абсолютний характер державної влади, у ній загальні інтереси дуже тісно переплітаються із приватними інтересами суверена.

Історичні монархії були мало схожі на той узагальнений образ, який приписує їм некритично відтворений концепт "абсолютизму". Схоже, що історичні обставини, за яких поняття "влада" і "абсолют" були пов'язаними, жодного разу не ставали предметом спеціального дослідження – принаймні, ні складена Хеншеллом об'ємна бібліографія питання [13, 241–248], ні пошуки інших науковців питання не розкрили. Ж. Боден ще в XVI столітті уявлення про абсолют зробив ключовим елементом свого визначення суверенітету ("абсолютна і безперервна влада" [17, 179]), проте не розшифрував його.

Держава, яка не відповідає перед вищими інстанціями, свідомо виправдана. "Абсолютистська держава... була своєрідним за-

вершенням "християнської державності", що дійшла в нім майже до повного протиріччя з первинною ідеєю. Беззастережно капітулюючи перед християнством у IV столітті, держава поволі взяла його в полон. Полон ще важчий, оскільки був... результатом внутрішнього розвитку самої християнської цивілізації, ніби природним продовженням самої Церкви, підданої цензурі й дискредитованої своїм alter ego" [11, 247]. Поступово завойована монархами можливість не зважати на давню аристократію, міські вольності або церковні прерогативи була лише окремим – хоча й головним – вираженням їх бажання зайняти у Всесвіті місце Бога.

За Гоббсом, до прямо божественних функцій суверена входить прерогатива визначати "правила розрізнення добра і зла" [1, 160], а також тонкощі аналітичного розрізнення суверена й очолюваної ним держави. Не сам суверен, а держава "є єдиною особою, відповідальною за дії якої зробила себе шляхом домовленості решти людей", суверен же є "втіленням цієї особи" [1, 133] або навіть "посадовою особою" [1, 415].

На практиці ж абсолютизму було ще менше по-справжньому абсолютного, ніж у його теорії. Навіть французькі монархи XVI–XVIII століття не усунули повністю ні корпоративних дорадчих органів, ні їхнього впливу на законотворчість; не зробили свій двір єдиним центром прийняття рішень; не витіснили патронат раціональною бюрократією; не досягли монополії на легітимне насильство; не здійснили правової та адміністративної уніфікації свого королівства.

Реалізувати перелічене вище вдалося завдяки двом умовам: утворенню територіальних політій і виникненню в них специфічної констеляції соціальних сил. Ще з часів середньовіччя монархічні центри у своєму прагненні емансипуватися не лише від Церкви й імперії, а й від феодальної аристократії спиралися на третій стан, насамперед на міста (тим самим піднімаючи їх статус і наближаючи міські еліти до макросоціального центру). Детальний аналіз обставин виникнення цього альянсу і тих наслідків, які він здобув, зробив Ч. Тіллі [20]. Слід врахувати і зауваження Х. Спрюйта щодо комплексності його підстав: "Міста і королі стали союзниками не просто через спільність матеріальних інтересів, а

й завдяки близькості ідеологічних переконань" [19, 105]. Дослідник С. Кларк описує поступове розмежування політичної влади королів і феодалної знаті [18].

Прихильники теорії договірної походження держави ототожнювали громадянське суспільство з державою, якщо остання, заснована на суспільному договорі, виражає інтереси громадян. Політичне вчення англійського філософа та політичного мислителя Дж. Локка ввібрало в себе досягнення передової наукової думки XVII століття та прогресивні досягнення політико-правового знання. У праці "Два трактати про правління" (1690) він сформулював політичні принципи, покладені в основу всіх демократичних правових держав, зокрема, лібералізму та сучасного конституціоналізму. Внаслідок утворення держави індивід, на думку Дж. Локка, втрачав не всі свої права, а лише право на розроблення та реалізацію законів. Політичну владу він визначав так: "...це право створювати закони, за потреби застосовуючи смертну кару та інші покарання для охорони власності; це право використовувати силу суспільства для реалізації законів, захисту держави від іноземного втручання – і все це заради суспільного блага" [5]. Цілісність держави та виконання нею своїх основних завдань, на думку Дж. Локка, здатні забезпечити конституційне правління, за якого влада була б обмежена законом і розподілена. Перше місце відведено законодавчій гілці влади як верхній, але не абсолютній у державі. Інші гілки влади мають підпорядковуватися законодавчій владі, проте і вони виконують важливу роль. Учений формулює принцип законності: жодна людина, яка живе в суспільстві, не може претендувати на те, щоб для неї було зроблено виняток із закону цього суспільства. Суспільний договір передбачає і відповідальність держави перед громадянами. Якщо держава не виконує свого обов'язку перед людьми, якщо вона порушує природні свободи – люди мають право боротися проти такої держави. Погляди Локка знайшли своє вираження в "Декларації незалежності США", "Декларації прав людини і громадянина" у Франції [8].

Німецький просвітник XVIII століття В. фон Гумбольдт зазначав, що державна діяльність має бути спрямована на задоволення інтересів і потреб людини, хоча ця думка недостатньо обґрунтована.

Французький мислитель Ш. Монтеск'є слушно наголошує на тому, що договір лише тоді відповідає своїй природі, коли обидві сторони мають відповідні зобов'язання і здійснюють контроль за їх виконанням, що заперечує абсолютизацію Гоббсом права монарха на владу: "Народ призначив суверена згідно з договором, і цей договір має виконуватися; суверен представляє народ тільки так, як це завгодно народу" [6, 194]. Так, уперше висловлено важливу ідею підпорядкованості держави суспільству та звітності перед ним. У фундаментальній праці "Про дух законів" [6] Монтеск'є постав як активний борець проти деспотизму, відстоював політичну й громадянську свободу, правову державу, в якій панувало б верховенство закону. Природні закони, що діяли до створення державно організованого суспільства, на його думку, забезпечували рівність, мир і відносне благополуччя людей. З переходом до державно організованого суспільства природні закони замінюються позитивними, але не довільно, а виходячи з конкретних історичних обставин. При цьому великий вплив на формування законів має географічне середовище: клімат, ґрунт, рельєф, площа території тощо. Характер законів, за Монтеск'є, значною мірою залежить також від форми держави, бо за деспотичної форми правління панують свавілля і страх, а не закони, за монархічної – порядок та законслухняність, за республіканської – добро й політична свобода.

Класичного вигляду теорія суспільного договору набула у праці Ж.-Ж. Руссо "Про суспільний договір" (1762). Основою її стала теза: "Оскільки жодна людина не має природної влади над подібними до себе і оскільки сила не створює ніякого права, то виходить, що основою будь-якої законної влади можуть бути тільки угоди" [10, 155]. Отже, всі відносини у суспільстві – між приватними особами, в родині, між владою та підданими, між суб'єктами господарювання тощо – будуються виключно як угоди, а дотримання чітко визначених зобов'язань сторін стає універсальною формою суспільного життя. Тому суспільство постає як грандіозна, складна угода між людьми та створеними ними інституціями.

За Руссо, "нормальним" політичним устроєм може бути лише республіка, та цим терміном він визначав "будь-яку державу, яка

керується законами, за будь-якої форми правління". У малих державах прийнятнішою є демократія, а точніше – демократична республіка; а в більших, як-от у Франції, "виборна демократія", тобто здійснення виконавчих функцій невеликою групою осіб, суворо підзвітних народові; у великих і багатолюдних – монархія (за належності виконавчої влади одній особі). На його погляд, свобода можлива у справедливій правовій державі майбутнього, в конституції якої "природні відносини та закони завжди збігаються в усіх пунктах".

У своїй роботі "Критика практичного розуму" І. Кант суспільний договір перетворює на регулятивну ідею, що підпорядковує собі поведінку індивіда за славетним категоричним імперативом: "Вчиняй так, щоб максима твоєї волі могла служити основою загального законодавства". Тож людина має право жити, повсякчас укладаючи суспільний договір, який поєднує всіх людей. Людина у своїй поведінці повинна керуватися моральними законами, а обмеження свавілля в суспільстві здійснює право. Його політичними ідеалами є верховенство народу, свобода, рівність і незалежність усіх громадян у державі.

Суперечності у співвідношенні між особистими і спільними інтересами у громадянському суспільстві стають серйозною перешкодою для досягнення справжньої свободи, адже "громадянське суспільство, – зазначав Г.В.Ф. Гегель, – презентує нам у цих протилежностях і їхньому переплетенні картину таких само незвичних розкошів і надмірностей, як і картину злиденності й спільного для обох фізичного та морального виродження" [7]. Громадянське суспільство характеризується наявністю поряд з приватними інтересами кожної людини ще й спільних інтересів, що є "зовнішньою необхідністю" стосовно особистих інтересів і протидіє їм.

Держава як інститут є виявом загальних інтересів, намагаючись об'єднати інтереси як окремих людей, так і суспільних верств. Незважаючи на те, що, на думку Гегеля, держава є первинною щодо громадянського суспільства, вона не відсторонює й не відчужує від себе громадянське суспільство, вони перебувають у постійному розвитку, утримуючи й зберігаючи в собі це

суспільство як свою протилежність. Ідеальна держава – це конституційна монархія [7].

Безперечно, держава виникла не з однієї причини, а внаслідок цілого комплексу передумов, до яких належать і суспільний розподіл праці, і поява нерівності, приватної власності, і ускладнення суспільного організму, і суб'єктивність людей. К. Маркс прийшов до чіткого усвідомлення того, що не держава породжує суспільство, а, навпаки, "насправді родина і громадянське суспільство є передумовами держави, саме вони є справді дієвими". На думку Маркса, держава являє собою політичне формування, що організує громадянське суспільство, суспільство приватних матеріальних інтересів; утворення, що насправді служить інтересам власників, панівних класів, але вона взагалі не може функціонувати без таких передумов, як родина і громадянське суспільство. Усяка держава організована як керована єдиним центром вертикальна система, ієрархія державних органів і посадових осіб, пов'язаних відносинами підпорядкованості та державної дисципліни. Головна мета держави, її виправдання та легітимація – охорона суспільства і керування ним [14].

В основі будь-якого громадянського суспільства лежить низка найзагальніших ідей і принципів незалежно від специфіки певної країни. До них належать: економічна воля, різноманіття форм власності, ринкові відносини; безумовне визнання і захист природних прав і свобод людини та громадянина; легітимність і демократичний характер влади; рівність усіх перед законом і правосуддям, надійна юридична захищеність особистості; правова держава, заснована на принципі поділу та взаємодії влади; політичний та ідеологічний плюралізм, наявність легальної опозиції; свобода слова, незалежність засобів масової інформації; невтручання держави у приватне життя громадян, їхні взаємні обов'язки і відповідальність; поділ на класи, партнерство та національна згода; ефективна соціальна політика, яка забезпечує гідний рівень життя людей [2].

Можна визначити певні напрями розвитку такого суспільства: становлення демократичного механізму політичної влади на основі чіткого поділу її функцій, що виражає інтереси різноманітних верств населення; створення необхідних умов для переходу

до ринкової економіки як основи громадянського суспільства; підпорядкування всіх державних, господарських органів, політичних партій закону, забезпечення його верховенства; роздержавлення власності в найрізноманітніших формах і утворення рівноправних економічних суб'єктів; досягнення необхідного рівня громадянської культури, поступове формування навичок соціально-політичної діяльності в демократичних умовах життя [2].

Суспільство і держава – поняття незбіжні. Держава займає в суспільстві провідне становище і відіграє в ньому головну роль, стосовно свого суспільства є засобом управління, ведення загальних справ, а в боротьбі з правопорушниками застосовує насильство і примус. Просвітники XVIII століття проголошували, що громадянська ідея вища і значущіша, ніж ідея державна, виходячи з визнання самоцінності й пріоритетності спонтанного людського життя порівняно з управлінським впливом на нього. Н. Макіавеллі, Ш. Монтеск'є, Г.В.Ф. Гегель вважали, що суспільство має бути об'єктом впливу держави, яка може діяти цілком самостійно. Відокремлення держави від суспільства і навпаки виражено в розбіжності їхніх структур, принципів організації та побудови.

Класичні погляди на громадянське суспільство лягли в основу сучасного розуміння цих інститутів. Так, державу визначають як: 1) населення, територію, на якій воно мешкає, і суверенність влади в межах цієї території; 2) організацію політичної влади, головний інститут політичної системи суспільства, який спрямовує та організовує за допомогою норм права спільну діяльність людей і соціальних груп, захищає права й інтереси громадян. Акумуляючи у своїх руках владні повноваження, держава політично інтегрує суспільство і представляє його як у внутрішніх, так і в зовнішніх стосунках [16, 80]. Громадянське суспільство – суспільство з розвиненими економічними, соціальними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права. Побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом усебічного забезпечення інтересів, прав і свобод людини та громадянина [15, 646]. Розвинене громадянське суспільство є основою стабільного демократичного політичного режиму та перед-

бачає існування демократичної правової держави, яка покликана задовольняти й захищати інтереси і права громадян.

Трактування договору з погляду права, викладене В. Шамрай, можливе лише між особами, які мають "автономну волю" (тобто, здатні розпоряджатися собою, дотримуються обов'язків і несуть відповідальність). Тільки на основі "автономної волі" виникає осудність людини (тобто, рефлексивна здатність відслідковувати відповідність своїх дій умовам договору та керуватися останніми всупереч будь-яким спонуканням, що стають на заваді договірним умовам або протидіють їм). Будь-яка угода реальна лише за наявності двох умов: по-перше, свободи (права) її укласти, по-друге, здатності (можливості) її виконати.

Конституція – це не лише закон, що визначає устрій вищих органів влади та права і свободи громадян, а й угода між суспільством і державою про розмежування сфер їхньої діяльності: держава – публічна влада, сфера загальних інтересів; суспільство – сфера індивідуальних волевиявлень, приватних інтересів.

Рівень демократії в сучасному суспільстві значною мірою визначається наявністю системи незалежних від держави самоврядних об'єднань суверенних індивідів і вільно встановлених зв'язків між ними – громадянського суспільства. Основою створення та функціонування громадянського суспільства в Україні є положення Конституції України, а саме: права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3); держава гарантує право кожного на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35); держава закріплює право за громадянами України на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації (ст. 36); держава гарантує право громадянам брати участь в управлінні державними справами (ст. 38); держава створює належні умови, що забезпечують право всіх направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення чи особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування (ст. 40) тощо [3].

Для вступу до Європейського Союзу Україна має відповідати певним економічним та політичним вимогам, які встановлені Європейською Радою і прийняті в Копенгагені 22 червня 1993 року (Копенгагенські критерії), які щодо громадянського суспільства передбачають стабільність законів та інституційних структур, гарантують демократію, верховенство закону, забезпечення прав людини, повагу та захист прав національних меншин.

Останнім часом важливішого значення надають офіційному визнанню ролі громадянського суспільства у встановленні стабільних моделей демократії. Підтвердженням такого визнання є прийняття багатьма європейськими державами документів, у яких отримали розвиток ідеї щодо ефективної взаємодії між державою та громадянським суспільством. Так, наприклад, прийнято угоду про співпрацю між урядом і некомерційним сектором Англії, Стратегію підтримки громадянського суспільства Данії, Концепцію розвитку громадянського суспільства Естонії, Стратегію уряду Угорщини щодо громадянського суспільства, угоду між урядом Канади та некомерційним сектором тощо. Міністерство юстиції України також запропонувало проект суспільного договору – Концепцію взаємодії держави з громадянським суспільством [21].

Суб'єктами взаємодії в ньому з одного боку є держава в особі органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а з іншого – громадянське суспільство в особі інститутів громадянського суспільства (це об'єднання громадян, політичні партії, благодійні організації, органи самоорганізації населення, релігійні організації, професійні спілки, недержавні засоби масової інформації та інші організації, діяльність яких регулюється законодавством України). Основна мета цієї Концепції – створення сприятливих умов для подальшого розвитку громадянського суспільства та налагодження ефективної системи взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства, а завданнями її є сприяння розвитку громадянської ініціативи; зміцненню правопорядку; створенню умов для запобігання корупції; усвідомленню цінностей і принципів, що лежать в основі співробітництва між органами влади й інститутами громадянського суспільства; створенню сприятливого середовища для функціонування і

зміцнення громадянського суспільства як неодмінної умови розвитку демократії.

Концепція мала б стати керівним документом для визначення напрямів реформування законодавства з питань громадянського суспільства за такими принципами, які, на нашу думку, слід підтримати: соціального партнерства; встановлення балансу між державними інтересами й інтересами окремих інститутів громадянського суспільства; надання рівних можливостей; взаємовідповідальності й звітності; невтручання держави в діяльність інститутів громадянського суспільства, за винятком випадків, установлених законом; участі у виробленні політики, прийнятті рішень та їх реалізації; інформаційної відкритості; визнання державою багатоманітності видів діяльності інститутів громадянського суспільства; ефективності та гнучкості; поваги, довіри, толерантності, визнання своєрідності іншої сторони [21].

Для розвитку партнерських стосунків необхідно використовувати як уже закріплені в чинному законодавстві України форми взаємодії, так і перевірені вітчизняним і міжнародним досвідом форми взаємодії, як-от: підтримка діяльності різних за спрямуванням громадських організацій, зокрема дитячих, молодіжних, студентських, жіночих, екологічних тощо, об'єднань ветеранів, пенсіонерів, інвалідів, працівників науки, культури, охорони здоров'я, етнокультурних та інших формувань; залучення інститутів громадянського суспільства до розроблення, виконання й громадської експертизи проектів законодавчих актів і програм соціального розвитку; розроблення механізму укладання договорів державно-замовлення; створення асоційованих структур (державно-громадські, громадсько-державні фонди, асоціації, партнерства тощо), які мають визначене коло завдань і створюються за принципом цільового підходу до проблем; створення різних спільних консультативно-дорадчих органів, експертних рад, комісій, груп тощо; проведення цілеспрямованої політики у сфері підготовки державних службовців і представників інститутів громадянського суспільства в напрямі організації тісної співпраці; інші визначені суб'єктами взаємодії форми [21].

Концепцію запропоновано прийняти відповідним актом Кабінету Міністрів України, однак, за п. 1 (права і свободи людини та громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина), п. 12 (організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики), п. 22 (засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них), ст. 92 Конституції України [3], ця Концепція має набути законодавчого вираження. Структурний підрозділ Секретаріату Кабінету Міністрів України, відповідальний за зв'язки з громадськістю, має здійснювати моніторинг виконання Концепції шляхом відслідковування, збирання, накопичення, оброблення, аналізу та систематизації інформації щодо громадянського суспільства для розроблення щорічного Плану дій щодо реалізації завдань Концепції. Можливе внесення змін і доповнень до Плану дій та/або оновлення його з метою відображення прогресу у виконанні пріоритетних завдань.

Співпраця органів влади з інститутами громадянського суспільства в Україні потребує напрацювання системи заходів і механізмів ефективного партнерства.

Для взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні вже створено певні умови, але їх подальший розвиток має ґрунтуватися на системних підходах до формування української моделі громадянського суспільства, націленої на досягнення високих стандартів якості життя громадян і реалізацію демократичних прав і свобод у суспільстві. Запропонований Міністерством юстиції України проект Концепції взаємодії держави з громадянським суспільством після доопрацювання має набути законодавчого вираження у формі Державної стратегії щодо громадянського суспільства задля створення сприятливого середовища для функціонування і зміцнення громадянського суспільства як неодмінної умови розвитку демократії.

Відкрите протистояння суспільних інтересів ініціює політичний прогрес, сприяє втіленню загальносоціального ідеалу, тому для демократизації суспільства, реформування держави необхід-

на не тільки ефективна законотворча, політико-юридична діяльність, а й формування громадянського суспільства.

Взаємодія органів влади та інститутів громадянського суспільства ускладнена занепадом органічних вікових зв'язків громадського життя, нівелюванням народних традицій. Об'єднавчою ланкою є державні структури. У таких умовах форсована перебудова суспільства з ослабленням вертикальної регулятивної ролі державних структур неминуче призведе до серйозних економічних і соціально-політичних потрясінь. Тому слід обрати правильну стратегію поетапного згортання вертикальних структур і рівномірного розвитку горизонтальних взаємозв'язків.

Для реалізації цих завдань насамперед необхідно створити законодавчу основу для ефективнішої взаємодії суб'єктів господарювання та інститутів громадянського суспільства, а також налагодження трьохстороннього співробітництва через укладення договорів про партнерство між суб'єктами господарювання – інститутами громадянського суспільства й органами влади – в результаті зростання авторитету інститутів громадянського суспільства як таких інститутів, що здатні впливати на прийняття та реалізацію суспільно значущих рішень, перетворення інститутів громадянського суспільства на реальний інструмент контролю громадян за ефективністю та прозорістю діяльності органів влади.

Для становлення громадянського суспільства в Україні необхідно реструктуризувати українське суспільство. Проте слід зважити на фактичну несформованість середнього класу, розшарування суспільства на багатих і бідних, де переважає принцип верховенства сили, а не права, що гальмує розбудову нашої країни як правової держави.

Список використаних джерел

1. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского: в 2 т. – М.: Наука, 1991. – Т. 2. – 643 с.
2. История политических и правовых учений / под ред. В.С. Нерсесянца. – М., 1995. – 736 с.
3. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 8.12.2004 № 2222-IV. – Х.: Фоліо, 2005. – 32 с.

4. Кочетков А.П. Гражданское общество: проблемы и перспективы развития. – М., 1998. – 293 с.
5. Локк Дж. Два трактата о правлении: в 3 т. – М.: Мысль, 1988. – Т. 3. – 406 с.
6. Монтескье Ш.Л. Избранные произведения. – М., 1955. – 298 с.
7. Нерсесянц В.С. Гегелевская философия права: история и современность. – М., 1974. – 625 с.
8. Нерсесянц В.С. Право и закон. – М., 1983. – 366 с.
9. Права человека: сб. междунар. документов. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 203 с.
10. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре // Избранные произведения. – М.: Наука, 1969. – 290 с.
11. Салмин А.М. Современная демократия: Очерки становления. – М., 1997. – 447 с.
12. Соловьев А.И. Три облика государства – три стратегии гражданского общества. – М., 1996. – 437 с.
13. Хеншелл Н. Миф абсолютизма. – СПб.: Алетейя, 2003. – 271 с.
14. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
15. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 1. – 736 с.
16. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 2. – 744 с.
17. Bodin J. Les Six livres de la Republique. – P.: Fayard, 1986. – 287 p.
18. Clark S. State and Status: The Rise of the State and Aristocratic Power in Western Europe. – Montreal: McGill-Queen's Univ. Press, 1995. – 168 p.
19. Spruyt H. The Sovereign State and Its Competitors. An Analysis of Systems Change. – Princeton: Princeton Univ. Press, 1994. – 208 p.
20. Tilly C. Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992. – Cambridge (Mass.), Oxford (UK): Blackwell Publishing, 1992. – 454 p.
21. Концепція взаємодії держави з громадянським суспільством (проект). – [Електронний ресурс]: <http://www.minjust.gov.ua>

Стаття надійшла 03.09.2009.